

merkityksinen termi. Analogia ja kontrasti esiintyvät ainakin tämännimisinä harvoin kognitiivisen kielitieteen kansainvälisessä, lähinnä englanninkielisessä teorianmuodostuksessa.

Suomalaisessa kielitieteessä tilanne on ollut erilainen: etenkin analogian käsite on ollut keskeisessä roolissa myös historiallisen kielitieteen ulkopuolella (Anttila 1977), ja sen suhdetta kognitiiviseen kielitieteeseen on punnittu aktiivisesti (Onikki-Rantajääskö 2001; Itkonen 2005). Sitä on myös pohdittu suhteessa konstruktiokieloppiin (ks. esim. Hamunen & Leino 2019). Analogiaa korostavassa suomalaisessa kielitieteessä on vedottu sen keskeiseen asemaan ihmisen kognitiossa. Toisaalta kognitiotieteissäkään analogia-termin käyttöalaa ei ole päästetty laajenemaan kaikkiin ilmiöihin, joissa ulkopuolinen tarkkailija voi nähdä jotain analogista. Esimerkiksi Glassin (2016) kognitiivisen neuropsykologian oppikirjassa analogiaan viitataan vain analogisen päättelyn yhteydessä.

Voisi siis odottaa, että analogiaa ja kontrastia käsittelevä kokoomateos jotenkin rajaisi tutkimuskohteensa sekä esittelisi käsitteiden käyttötapoja. Tämä odotus ei käsillä olevan teoksen kohdalla kuitenkaan täyty. Toimittajien lyhyt johdanto kyllä esittelee kognitiivisen kielitieteen ja perustelee sen kautta analogian ja kontrastin tarkastelua yhdessä, mutta ei paneudu käsitteenmäärittelyyn sen syvällisemmin.

Teoriasta aineistoon

Ensimmäisen osion avaa Ronald Langackerin (erikoisesti nimetty) artikkeli ”What could be more fundamental?” Johdannon niukkuuden vuoksi artikkeli nousee kokoelman kannalta keskeiseksi. Langacker tunnetusti hahmottaa kielen rakenteet ja merkitykset muun kognition heijastumina. Niinpä hän hahmottelee analogiasta ja kontrastista kuvaa, jossa kielen rakenteessa ilmenevät analo-

giat ja kontrastit ovat yleisempien samankaltaisten kognitiivisten periaatteiden ilmentymiä.

Langackerin artikkeli perustuu *haltuunoton mallille* (engl. *control model*), joka puolestaan rakentuu jo hänen aiemmassa tuotannossaan (esim. Langacker 2009: 130–131) esitetyn *haltuunotto-syklin* (engl. *control cycle*) varaan. Haltuunotto-sykli on kokonaisvaltainen inhimillisen toiminnan ja ajattelun malli, jonka mukaan ihminen pyrkii ottamaan haltuun ympäristössään olevia asioita, mukaan lukien omia kognitiivisia tilojaan, ja käyttää energiaansa tämän tavoitteen saavuttamiseksi. Analogioiden ja kontrastien luominen on yksi haltuun ottamisen tapa. Ihmisen aktiivista kognitiivista toimintaa korostava malli on periaatteessa mielenkiintoinen, mutta sitä ei sidota millään tavalla kognitiota koskevaan tutkimukseen, vaikka Langacker esittää vahvoja väitteitä haltuunotto-syklin suhteesta ihmisen ajatteluun ja toimintaan. Lukijalle jääkin mallin kytkeytymisestä varsinaiseen kognitiotieteelliseen tutkimukseen diletanttimainen vaikutelma.

Ensimmäisen osion parasta antia on András Imrényin kahta unkarin sanajärjestyskonstruktioita käsittelevä tutkimus. Imrényin lähtökohtana on pragmaattisesti neutraali, deklaratiiivinen ja myönteinen lause (esim. *János felhívta Marit* ’Janos soitti Marille’). Esimerkiksi aiemmassa tutkimuksessa fokusrakenteina pidetyt konstruktioit poikkeavat tästä peruslähtökohdasta (esim. *MARIT hívta fel János* ’Marille Janos soitti’), ja Imrényin mukaan tämä kontrasti motivoi niiden eroa peruslausekonstruktioon nähden.

Ensimmäisen osion toisessa tiettyyn kielenilmiöön keskittyvässä artikkelissa Iwona Kokorniak vertailee puolan ja englannin ajatteluverbejä. Yksityiskohtaisen vertailun pohjana on Kokorniakin kehittämä integroitu aspektimalli, joka kattaa sekä kieliopillisen että leksikaalisen aspektin. Mallin avulla Kokorniak kuvaa

varsin hienojakoisia eroja esimerkiksi puolan prefiksiverbien (esim. *domyśli/-ac się* 'arvata, arvailla', *namyśli/-ac się* 'pohtia, pohdiskella') ja englannin fraasiverbien (esim. *think over*) välillä.

Osion kaksi muuta artikkelia keskittyvät diskurssitason ilmiöihin. Elzbieta Tabakowskan pienimuotoinen artikkeli käsittelee ikonisuutta kertomustekstissä sekä sen käänöksessä englannista puolaan. Adam Głaz puolestaan pohtii spatioaalisen ja sosiokulttuurisen orientoitumisen analogisuutta maahanmuuttoa käsittelevässä mielipidekirjoituksessa. Głaz esittää, että sekä fyysisen että kulttuurien välisen tilan hahmottaminen voi pohjautua joko minäkeskeiseen tarkastelutapaan tai lintuperspektiiviin. Tätä näkökulmaa sovelletaan maahanmuuttoaiheiseen englanninkieliseen mielipidekirjoitukseen. Głaz sanoo tutkivansa kulttuurisia ja kognitiivisia malleja, mutta selväksi ei käy, miten yhden tekstin analyysillä päästään käsiksi kumpaankaan.

Aineistosta teoriaan

Teoksen toisen osion avaa Laura Jandan artikkeli, joka luo katsauksen kirjoittajan ja hänen tutkimusryhmänsä aiempaan tutkimukseen venäjän aspektista. Venäjän verbit jakautuvat aspektin mukaan imperfektiivisiin ja perfektiivisiin (esim. *pisat'* ja *napisat'* 'kirjoittaa'); perfektiivisyys ilmaistaan tyypillisesti prefiksillä (esim. *na-*). Jandan pääväite on, että venäjän verbioppi voidaan nähdä analogisena sen substantiivien kanssa: siinä missä substantiivien tärkein ominaisuus on luku (yksikkö vs. monikko), verbioppien tärkein ominaisuus on aspekti. Venäjän verbiprefiksit voidaan Jandan mukaan nähdä verbi-klassifikaattoreina, jotka luokittelevat verbioppien merkityksiä samalla tavoin kuin eräiden kielten numeraaliklassifikaattorit luokittelevat substantiiveja.

Anatol Stefanowitsch tutkii artikkelissaan analogiaa ja kontrastia kielelli-

sinä merkityksinä. Hän keskittyy englannin kompleksisiin prepositioihin kuten *by analogy with* ja *analogous to*. Seikkaperäinen analyysi vahvistaa aiemman tutkimuksen käsityksen, jonka mukaan kompleksiset prepositiot ovat pääasiassa muodollisen kielen piirre. Stefanowitsch löytää kuitenkin myös alakonstruktioita, joiden tekstilajiprofiili on erilainen. Artikkelin on jopa uuvuttavan perusteellinen: taustaosiossa esimerkiksi lähiluetaan 11 sivun verran sanakirja-artikkeleita, ja yksin tulosluku on melkein 30 sivua pitkä.

Dylan Glynnin artikkeli käsittelee kielellisten kategorioiden sumearajaisuutta. Glynnin mukaan kielelliset kategoriat syntyvät käyttöpohjaisesti, kun kielenkäyttäjät havaitsevat analogioita eri käyttökontekstien välillä. Esimerkkitapauksena on englannin lekseemi *time*, jonka muodon ja merkityksen vaihtelua Glynn tutkii korpusaineistossa monimuuttujamenetelmien avulla. Glynn nimeää analyysimenetelmänsä käyttäytymisprofiloinniksi (*behavioural profile approach*). Yleensä käyttäytymisprofiloinnilla tarkoitetaan kognitiivisessa kielitieteessä menetelmää, jossa suurehko määrä muoto- ja merkitystason muuttujia analysoidaan eksploratorisesti hierarkkisen ryhmittelyn (engl. *hierarchical clustering*) avulla; keskeinen lähde on Divjak ja Gries (2006), johon Glynn ei kuitenkaan viittaa. Artikkelissa ei muutenkaan seurata Divjakin ja Griesin mallia vaan sen keskeisin tilastomenetelmä on korrespondenssianalyysi. Artikkelin onkin omiaan hämärtämään kognitiivisen kielitieteen metodeja koskevaa terminologiaa.

Myös Karolina Krawczak käyttää käyttäytymisprofilin käsitettä aiemmasta tutkimuksesta poikkeavalla tavalla puolan kausaalikonstruktioita käsittelevässä artikkelissaan. Krawczak vertailee kahta rakennetta, joissa voi esiintyä viisi syytä ilmaisevaa prepositiota: konstruktiossa A syytä ilmaistaan kokonaisella lauseella, konstruktiossa B nominilausekkeella. Täl-

lainen alternaatio voidaan nähdä konstruktioiden semanttisena analogiana, johon Krawczak kuitenkin olettaa liittyvän myös kontrastin; muodon eron oletetaan indikoivan funktion eroa. Päähypoteesi on, että konstruktioiden A ja B tärkein ero on informaatorakenteessa: konstruktio A:n odotetaan suosivan syitä, jotka ovat uutta informaatiota, kun taas konstruktio B:ssä syy olisi tyypillisemmin vanhaa informaatiota. Hypoteesia tutkitaan perusteellisesti tilastollisilla monimuuttujamenetelmillä, joista vain yksi on varsinaiseen käyttäytymisprofiilimenetelmään kuuluva hierarkkinen ryhmittely. Käyttäytymisprofiloinnista Krawczakin menetelmän erottaa myös muuttujien maltillinen määrä sekä niiden perusteleva aiemmasta tutkimuksesta nousevilla hypoteeseilla. Informaatorakennehypoteesi saa tukea tutkimuksen tuloksista, mutta rakenteiden keskinäistä vaihtelua selittävät myös yksittäisten prepositioiden käyttöpreferenssit.

Martin Hilpert ja Susanne Flach analysoivat adverbi-lauseasemaa englannin passiivikonstruktiossa konstruktio-naalisen kontaminaation näkökulmasta. Adverbi voi esiintyä konstruktiossa kahdessa asemassa: ennen partisiippia (*widely believed*) tai partisiipin jälkeen (*believed widely*). Sen sijaan substantiivilausekkeen etumäärittäenä vain ensin mainittu järjestys on mahdollinen (*a widely believed myth*). Kirjoittajien tavoitteena on testata, ennustaako tietyn adverbi/partisiippi-parin yleisyys substantiivin määreenä sen järjestystä passiivissa – eli kontaminoiko NP-konstruktio passiivikonstruktioita. Kontaminaatio voidaan nähdä analogiana kahden konstruktion (tässä tapauksessa NP:n ja passiivin) välillä. Tulokset tukevat kontaminaatiohypoteesia mutta vain osittain: adverbi/partisiippi -parin yleisyys NP:n määreenä kyllä ennustaa adverbin esiintymistä verbin edellä passiivissa, mutta aiemman tutkimuksen vastaisesti NP-

rakenteen osuus adverbi/partisiippi-parin esiintymistä korpuksessa korreloi adverbi+partisiippi-järjestyksen kanssa negatiivisesti – NP-rakenteessa usein esiintyvät ilmaukset (esim. *appropriately sized*) ovat siis harvinaisempia adverbi+partisiippi-järjestyksellä rakentuvissa passiiveissa. Hieman hämmäntävä tulos johtuu kirjoittajien mukaan siitä, että kollokaatiot ovat konstruktiokohtaisia, eli ne esiintyvät tyypillisesti joko NP:ssä tai passiivissa mutta harvoin molemmissa.

Analogian ja kontrastin suhde tulee kokoelman artikkeleista selvimmän esille Svetlana Sokolovan venäjän yhdyssanoja tarkastelevassa artikkelissa. Venäjä suosii adjektiivimääreitä yhdyssanojen sijaan (esim. *topovyj novost'* 'huippu-uutinen'), mutta tiettyjen lainasanojen avulla on mahdollista muodostaa myös kahden substantiivin yhdyssanoja (esim. *top-novost'* 'huippu-uutinen'). Korpus- ja kokeellisen aineiston pohjalta Sokolova osoittaa, että lainasanoilla on taipumus mukautua venäjän rakenteeseen analogiaperiaatteen mukaisesti siten, että niistä tehdään adjektiivijohdoksia. Näin ei kuitenkaan tapahdu, jos yhdyssanailmaus on hyvin yleinen (esim. *top-model'* 'huippumalli'), jos selvää adjektiivijohdosta ei ole tai jos yhdyssanan ja adjektiivimääre-rakenteen välille syntyy merkitysero (esim. *top-model'* on ihmisviitteinen, *topovyj model'* taas voi viitata autoihin jne.). Analogiaa siis käytetään luomaan ja ylläpitämään kontrasteja.

Fennistisen lukijakunnan kannalta kokoelman kiinnostavin artikkeli lienee Tuomas Huumon ja Krista Teeri-Niknammoghadamin tutkimus suomen tilagrammien *ete-*, *taka-*, *jälke-* ja *perä-* metaforisesta käytöstä tekstin rakenteen ilmaisemiseksi. Kuten tunnettua, paikan ilmaisuja käytetään usein metaforisesti ajan ilmaisuina. Huumo ja Teeri-Niknammoghadam osoittavat Suomi24-aineiston avulla, että tilagrammien metaforiset käytöt ovat osittain ana-

logisia: tekstin etenemisestä puhutaan varsin samaan tapaan kuin ajan kulumisesta. Huomio voi olla esimerkiksi lukijan ”liikkeessä” tekstissä (*Minun on ilmeisesti palattava kirjassa taaksepäin*, s. 388) tai tekstin liikkeessä lukijan ohi (*Kaikki muu teksti menee ohi kuin ”kohinana” jos ei kiinnitä huomiota*, s. 392). Tilagrammeilla voi hahmottaa myös tekstin osien välisiä suhteita (*Erot kyllä kerrotaan kirjassa jäljempänä osuvasti ja rehellisesti*, s. 398). Analogia ajan ja tekstin välillä ei kuitenkaan ole täydellinen, sillä tekstissä voi esimerkiksi palata taaksepäin, ajassa ei.

Kokoelman päättää Barbara Lewandowska-Tomaszczykin ja Paul Wilsonin tutkimus halveksunnan käsitteestä englannissa ja puolassa. Tekijät yhdistävät kokeellisia menetelmiä korpusanalyysiin selvittääkseen halveksunnan (englanniksi *contempt*, puolaksi *pogarda*) suhdetta sen lähitunteisiin kuten vihaan ja inhoon. Eri menetöt tuottavat osin ristiriitaisia tuloksia halveksunnan käsitteestä: tunnenimitysten luokittelutehtävän mukaan *pogardan* lähikäsitteisiin liittyy pelko, kun taas eri merkityskomponentteja luotavan kyselyn tuloksissa tällaista yhteyttä ei ilmene. Korpusanalyysi keskittyy erityisesti kollokaatioihin sekä toissijaisesti paralleelikorpuksesta haettuihin käännösvastineisiin; analyysi ja sen tulokset ovat suurelta osin sekavia, ja niistä tehdään osittain huteralta vaikuttavia kognitiivisia päätelmiä.

Lopuksi

Kuten todettua, etenkin analogian käsitteeseen on suhtauduttu kielitieteessä torjuvasti, ja kontrastia on puolestaan soviteltu useiden varsin erilaisten ilmiöiden terminologiseksi viitaksi. Tässä teoksessa analogian käsitettä tulkitaan kuitenkin kontrastia moninaisemmin. Kontrasti myös jää teoksessa analogian varjoon; se hahmottuu lähinnä strukturalismin mukaisesti eri ilmaisutyypin erona.

Kognitiiviselle kielitieteelle hieman epätyypillisesti jotkin kokoelman artikkeleista testaavat aiemman tutkimuksen pohjalta rakennettua hypoteesia (Hilpert & Flach, Sokolova, Krawczak). Vaikka hypoteesia testaava tutkimusasetelma ei ole määrällisissäkään ihmistieteissä välttämätön tai aina edes mahdollinen, hypoteesiin perustuvien tutkimusten maltillisenkin yleistyminen on ilahduttava kehityskulku, sillä kognitiivisessa kielentutkimuksessa teoretisoidaan kieltä toisinaan tavalla, joka karttaa falsifoitavuutta.

Toisaalta kokoelma on yllättävänkin perinteinen. Kognitiivinen kielitiede näyttäytyy teoksessa edelleen 1980- ja 1990-luvuilla Yhdysvaltojen länsirannikolla julkaistujen perusteosten seuraamisena. Alan tuoreempiin kehityskuluihin ja -tarpeisiin nähden se vaikuttaa jokseenkin konservatiiviselta: fokus on eurooppalaisten kielten mentalistisesti virittyneessä kuvauksessa (vrt. Divjak, Levshina & Klavan 2016). Mentalismista huolimatta keskustelu kognitiotieteellisen tutkimuskirjallisuuden kanssa on kirjan artikkeleissa kautta linjan vähäistä.

Kokoelman temaattisen hajanaisuuden vuoksi on vaikea kuvitella lukijaa, joka puhtaasti aiheen puolesta kiinnostuisi kaikista tai edes useammasta kuin yhdestä sen artikkelista. Monet sen yksittäisistä artikkeleista ovat kuitenkin kiinnostavia ja laadukkaita tapaus-tutkimuksia, joissa analogian ja kontrastin käsitteitä käytetään parhaimmillaan oivaltavasti rikastamaan kognitiivisen kielentutkimuksen perinteisiä analyysikehikoita. Kirjan artikkeleita voi suositella kognitiivis-funktionaalisista lähestymistavoista kiinnostuneille lingvisteille, jotka haluavat pohtia omaa tutkimusaihettaan analogian ja kontrastin näkökulmista.

OLLI O. SILVENNOINEN
etunimi.sukunimi@helsinki.fi
Kirjoittaja on yleisen kielitieteen
tutkijatohtori Helsingin yliopistossa.

Lähteet

- ANTTILA, RAIMO 1977: *Analogy*. Trends in Linguistics. State-of-the-Art reports 10. The Hague: Mouton.
- CROFT, WILLIAM – CRUSE, D. ALAN 2004: *Cognitive Linguistics*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- DIVJAK, DAGMAR – GRIES, STEFAN TH. 2006: Ways of trying in Russian. Clustering behavioral profiles. – *Corpus Linguistics and Linguistic Theory* 2 (1) s. 23–60. <https://doi.org/10.1515/CLLT.2006.002>.
- DIVJAK, DAGMAR – LEVSHINA, NATALIA – KLAVAN, JANE 2016: Cognitive linguistics. Looking back, looking forward. – *Cognitive Linguistics* 27 (4) s. 447–463. <https://doi.org/10.1515/cog-2016-0095>.
- GLASS, ARNOLD LEWIS 2016: *Cognition. A neuroscience approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HAMUNEN, MARKUS – LEINO, UNNI 2019: Konstruktion käsite ja analogian perinne. – Markus Hamunen, Tommi Nieminen, Tapani Kelomäki & Hannele Dufva (toim.), *Käänteitä ja käsitteitä. Näkökulmia kielitieteelliseen keskusteluun* s. 305–346. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1454. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ITKONEN, ESA 2005: *Analogy as structure and process. Approaches in linguistics, cognitive psychology and philosophy of science*. Human Cognitive Processing 14. Amsterdam: John Benjamins.
- LANGACKER, RONALD W. 2009: *Investigations in cognitive grammar*. Cognitive Linguistics Research 42. Berlin: Mouton de Gruyter.
- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2001: *Sarjoja. Nykysuomen paikallissijaiset olotilanilmaukset kielen analogisuuden ilmentäjinä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.